

TÁJBÉLI ÉRTÉKEINK DOMASZÉKEN

*Az embert nem lehet valamire megtanítani,
csak hozzá lehet segíteni ahhoz,
hogy a tudást maga szerezze meg: ”*

Galilei

**Jancsárszék
Tanösvény
(I. tanösvény)**

Tanuljunk a természetről a természetben!

Domaszéki Élhetőbb Faluért Közhasznú Egyesület tanösvényei

KEDVES LÁTOGATÓ!

Domaszék a Dél-Alföldön, Szegedtől 12 km-re nyugatra fekvő település. A községet 1952-ben alapították. A terület korábban Feketeszélhez tartozott, mely Szeged város egyik legsűrűbben tanyásodott egykori határrésze volt. A község elnevezése családi eredetű, a szék toldat a feudális Magyarországon közigazgatási egységet jelentett.

Az önállóvá vált község fejlődése a 60-as évek közepétől indult meg. Domaszék lélekszáma ma már megközelíti a 4600 főt.

A bemutatásra kerülő táj a Dorozsma-Majsai Homokhát DK-i része, melynek jellemző felszínformái a ma-

radékgerincek és lepelhomokhátak, valamint a közéjük ékelődő szélbarázdák (semlyékek) foltjai. A település nagy része mezőgazdasági hasznosítás alatt áll. A kisebb természeti foltok megmaradásukat alacsonyabb fekvésüknek és rendszeres vízborítottságuknak köszönhetik. A semlyékeken mesterséges csatornák haladnak át, amelyek a Gyálai Holt-Tiszába folynak és a szántóföldek víztöbbletének elvezetésére létesültek.

Tanösvényünk célja olyan természetközeli, értékes semlyék bemutatása a Jancsár-széken, melyen összefüggő, szikes és lápi élőhelyek maradtak fenn és jelentős természetvédelmi értéket képviselnek. Ezen a területen figyelhető meg a szibériai nőszirmo legnagyobb állománya itt a térségben.

I. TANÖSVÉNY:

Jancsárszék és környékének természeti és kultúrtörténeti értékei.

Útvonal hossza: 9,5 km

Létesítés ideje: 2008-2009

A tanösvényünk, a település Polgármesteri Hivatala (Domaszék, Köztársaság tér 1.) mellől indul.

A tanösvényünk típusa:

tájékoztató táblás

Jelzése a térképen: Piros folytonos vonallal jelöltük a kijelölt és megvalósított, és szaggatott vonallal a tervezett tanösvény útvonalakat.

A **jelzett úthossz:** csak az oda utat mutatja km-ben, a kijelölt utak mindenütt jól járhatók kerékpárral és autóval is

Látogatásra javasolt időszak:

egész évben

Ajánlott felszerelések: vízálló lábbeli, távcső, határozók, fényképezőgép

A **terület tulajdoni viszonya:** A Jancsárszék természeti terület, magántulajdonban van.

A **természeti területek kezelője és hasznosítója:** a tulajdonos

Rendeltetése: kaszáló, legelő

Létesítette és üzemelteti: a Domaszéki Élhetőbb Faluért Közhasznú Egyesület

Egyesületünk a 2008-2009. évben jelölte ki „TÁJBÉLI ÉRTEKEINK DOMASZÉKEN” címmel első tanösvényét, mely mentén értékes és szép természeti területeket járhat végig az ide látogató.

A Jancsárszék tanösvény állomásai:

1. állomás: Polgármesteri Hivatal, köztársaság tér

2. állomás: Kossuth kút

A Köztársaság térről a domaszéki be-
kötőúton megyünk az 55-ös útra, majd
Mórahalom irányába indulunk és 2,5
km megtétele után a Kossuth kúthoz
érkezünk. A kút jeles műemlék, nem
csupán Domaszék, hanem az egykori
Szeged-Alsótanya nagy része, Ásottha-
lom, Röszke, Mórahalom számára is.
Több érdekes legenda fűződik a kút
eredetéhez. Az egyik szerint, az itt lévő
nadas vizéből itatta a lovát Kossuth La-
jos, 1849-ben amikor toborzó körút-
ján erre járt. Másik legenda, hogy nem
itatott itt, hanem ő építette, de jóval
később, ajándékot küldött Magyaror-
szágra 1890-ben, a Szeged-Alsótanya
hűségese népének. Érdemes kutatni a
legendákat, sok érdekes emlékre buk-

kanhatunk. Az biztos, hogy az elmúlt
több mint 100 évben a tanyavilág kul-
turális központja volt a helyszín.

3. állomás: Jancsár-szék

A Kossuth kúttal szemben, az aszfaltos
út túloldalán kell letérnünk az ÉNy-i
irányú dűlőútra, ahol először a Szélpál
semlyék, majd a Szélpál hegy mellett ha-
ladunk el. 2,8 km-re az aszfaltozott út-
tól (55-ös főút) elérjük a Jancsár-széki
információs tábla és pihenőhelyet. Az
út bal oldalán májusban csodaszép szi-
bériai nőszirm virágtengerben gyö-
nyörködhetünk.

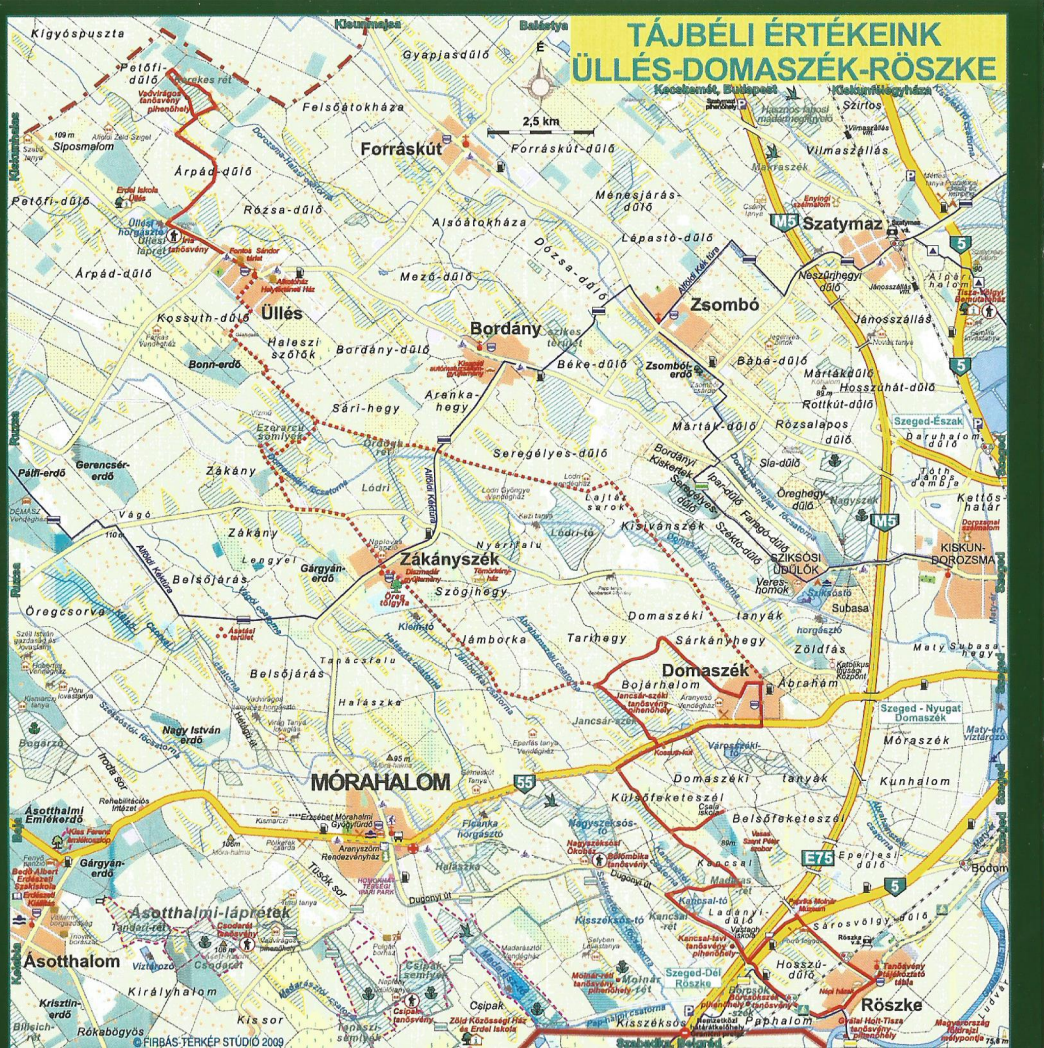

A **Jancsár-szék** a Duna-Tisza-közi
Homokhátság Dorozsma-Majsai-ho-
mokhát kistájában helyezkedik el. A
Jancsár-szék egyetlen szélvájta mé-
lyedés, szélbarázda, amit a jégkorszak
würm időszakának északnyugat-délke-
let irányú szelei mélyítettek ki.

A Jancsár-szék a Dorozsma-Majsai-ho-
mokhát középső harmadának típusos
láprétfű-szikalj mintázatú semlyéje,
ami azt jelenti, hogy a szélbarázdában
lápi és szikes élőhelyek is megtalálha-
tók, amelyek a regionális és lokális ta-
lajvízáramlásoknak megfelelően szabá-
lyos sorrendben helyezkednek el. Ez azt
jelenti, hogy a semlyékek északnyugati
részén lápi élőhelyek – kékperjés rétek,
szikes rétek, fűzlápok –, míg délkele-
ti részén szikes élőhelyek – szikes ré-
tek, szikes mocsarak – helyezkednek el.
A talajvízfeltöréseket a lápi élőhelyek
jelzik, ahol a talajoldatok sótartalma
még alacsony a folyamatos csapadékvíz
eredetű vízutánpótlás hígító hatásának
köszönhetően. A felszín alatti vízzáró-
rétegek (réti dolomit, réti mészkő) és a
felszín északnyugat-délkelet irányú lej-
tésének köszönhetően a talajvíz a szél-
barázda délkeleti része felé áramlik,
ahol az megreked, s a párolgás hatására
betöményedik, sótartalma megnő, ami
a szikesek kialakulásának kedvez.

A lápi élőhelyek a Jancsár-szék észak-
nyugati oldalát fordított U-alakban,
sapkaszerűen ölelik. A rekettyefűz alkot-
ta kicsiny fűzláp-folt valódi unikalitás a
környéken. Állományaik a Homokhát-
ságon is visszaszorultak a táj kiszáradása
miatt. Szintén lápi élőhelyek a magyar
kékperje alkotta – napjainkban sajnos
nadasodó – kékperjés láprétek, valamint
a muharsás, a borzas sás és a csutaksás al-
kotta magassásrétek. Mindkét élőhelyen
jelentős mennyiségben fordul elő a vé-
dett szibériai nőszirm, amely jégkor-
szaki maradványfaj. E láprétek jellegzetes
kísérőfajai: a mocsári gólyahir, a közön-
séges lizinka, a réti fűzény, a festő rekettye,
a gyíkhagyma, az őszi vérfű és a sárga
bórkörő. A fenti élőhelyeken előfordul

a védett mocsári kosbor, de a szikes réteken jóval nagyobb állományai vannak. A szikes rétek, szikes mocsarak másik jellegzetes védett növénye a kislefűszű aszat, amelynek igen jelentős állományai vannak itt. Ez a faj a Duna-Tisza közén a jó természetességi állapot indikátora, vidékünkön gyakori, de állománya jelentős részben a Kárpát-medencére, s azon belül is a Duna-Tisza közére koncentrálódik. A Jancsár-szék szikes réteji típusos Duna-Tisza közü (homokhátsági típusú) szikes rétek, amelyeket döntően a tarackos tippán és a kora tavasszal virágzó lappangó sás alkot, de a semlyékek peremén a finom lepelhomok-ráhordódásra utaló nádképző csenkeszes szikes rétek is megjelennek. A szikes rétek jellegzetes kísérő faja a tengerparti kígyófü, a sziki kerep, a sziki cickafark és a sárga nőszirm. A szikes réteket is veszélyezteti az elnadásodás, de kaszálással ez a folyamat még korábban tartható. Az öntözőgödrök környékén a magasabb, felszín közeli talajvízszintnek köszönhetően szikesebb környezetben szikes mocsarak, a kilúgozó szikes mélyedésekben és azok peremén nem tűzegképző nádasok és gyékényesek alakultak ki. A szikes mocsarak jellegzetes kísérőfaja a zsióka. A semlyékek peremén kisebb tájidegen fafajú- akácok, ezüsthás, amerikai kőrises

fásorok - facsoportok is található. Tájéképileg is igen szépek a láprétek magányos fehér füzei. A gypet kaszálóként, legelőként hasznosították az elmúlt 200 év folyamán is, amely a tanyasi gazdálkodáshoz kapcsolódóan segített megőrizni a fenti értékes üde gyepeket.

A Jancsár-szék szélbarázdájába a terület déli részen maradéngerincek nyúlnak be. Ezekon homoki sztyepprétek maradtak fenn, amelyek jellegzetes főfajai a csomós ebír, a sovány csenkesz és szürke káka. Tipikus kísérő fajok ezen az élőhelyen: a mezei zsálya, az osztrák len, az üstökös pacsirtafű, az üstökös madártej, a csörgő kakascímer, a fürtös gyöngyike és a tejoltó galaj. Ezen élőhely védett növénye a budai imola, amely világállományának fennmaradásában a Duna-Tisza közti előfordulások megőrzése igen fontos. A Jancsár-székre a Kossuth-kút felől bevezető út mellett óparlagokon regenerálódott homoki sztyepprétek is találhatóak. A lepelhomokhátak szántóin ismét terjeszkedik a védett konkoly.

A területen a védett vöröshasú unka és kecskebéka a leggyakoribb kételtűek, amelyek számára a terület öntözőgödrei és a Bojárhalmi-csatorna is fontos élőhelyek, főleg a száraz nyári időszakban. A hullók közül a vízisiklonak és a fűrgenyiknek is jó élőhelyet biztosít a Jancsár-szék. A szikes réteken költ a bíbic, a szikes mocsarakban, nádasokban pedig a cserregő nádiposzáta és a nádirigó. A barázdabillegető, az egerészölyv, a fácán, a fülemüle, a kakukk, a mezei pacsirta, a sárgarigó és a vörös vércse is gyakori madár e területen. Az emlősök közül az európai őz és a mezei nyúlal lehet leggyakrabban találkozni.

A faluba visszatérhetünk az eddig megtett útvonalon, vagy közvetlenül a faluba vezető Jancsárszéli földes úton is.

A Jancsárszéktől tovább haladhatunk Üllés felé a térképünk szerint két jelzett úton is. Az egyik út a domaszéki Kisivánszék és Lódri-tó, a másik út pedig a Zákányszéki Ezerarcú sömlyék illetve az Ördögh-rét felé vezet. A térképen jelölt útvonalon, az Üllési Horgász tóhoz érkezünk, innen indul az üllési Vadvirágos tanösvény, mely körbejárja a Kezrekes-rét természeti területet.

A Jancsárszéktől haladhatunk Röszeke irányába is, a térképen jelzett úton. Az út folyamán érintett tanösvény-álmások a Madaras rét, a Kancsal-tó, melyek után információkat gyűjthe-

tünk és megpihenhetünk a térképen is jelzett, a Vastag Iskolával szemben lévő Kancsal-tavi pihenőhelyen. Tovább haladva a Dugonyi úton eljutunk a Felszabadulás utcán a Röszekei Polgármesteri Hivatalig. Ha van több időnk, akkor keressük fel a PaprikaMolnár múzeumot, ahol megismerkedhetünk a térség fűszerpaprika termelésének és feldolgozásának hagyományos és modern módjaival.

A teljes Röszeke, Domaszéke, Üllés összekötő tanösvény útvonal hossza összesen 44,5 km. Pihenőhelyek, szálláslehetőség mind Üllésen, Zákányszéken, Domaszéken és Röszekeken is vannak.

FOGALOMTÁR

Óshonos faj – egy adott növény- vagy állatföldrajzi régióban, élőhelyen kialakulása óta jelenlévő, azzal összhangban fejlődött faj.

Invazív fajok – az ember által behurcolt vagy betelepített, más földrajzi területen honos növény-, illetve állatfajok, amelyek agresszív terjeszkedésük révén a természetes élőhelyeket károsítják.

Szélbarázda (semlyék vagy sömlyék) – A szél felszín formáló munkája (erőzője) által a homokfelszínbe vájt sekély mélyedés, amelyet üde élőhelyek (láprétek, szikesek) borítanak.

Maradékgerinc: Szélbarázdák közötti vagy azokba ékelt lapos homokhátak, amelyek a szélrózsa előtti eredeti térszín magasságát jelzik.

Regionális talajvízáramlás: A felszín és a felszín alatti vízzárórétegek lejtésének megfelelően a Duna-Tisza közi Homokhátság legmagasabb részei – Bugaci-, Kiskunsági-homokhát – felől a Homokhátság pereme felé áramló talajvizek összessége, amelyet a csapadék táplál.

Lokális talajvízáramlás: A talajvíz helyi áramlása a hátsabb részek – maradékgerincek, lepelhomok-hátak, garmadabuckák – felől az egyedi szélbarázdákba.

Láprétfő-szikalj mintázat: A lápi és szikes élőhelyek regionális talajvízáramlások hatására kialakuló jellegzetes megjelenési formája szélbarázdákban (semlyékek). A semlyékek északnyugati részén lápi, míg délkeleti részén szikes élőhelyek alakulnak ki. A lápi élőhelyek a talajvízfeltöréseket jelzik, míg a szikes élőhelyek a felszínre jutott talajvizek sótartalmának megnövekedését a párolgás hatására.

SZOLGÁLTATÁSOK:

1. Túravezetés előre bejelentett (14 nap) csoportok részére, (max. 25 fős csoport)
2. A Jancsárszéki pihenőhely mellett van vadász les, amiről jól lehet madármegfigyeléseket is végezni.
3. Előadások, foglalkozások a terepen, vagy rendhagyó órák az iskolákban, általános iskolai és középiskolai tanulók részére a térség természeti területeiről kérhetők az alább felsorolt szakmai szervezetektől.

ELÉRHETŐSÉGEK:

Domaszéki Élhetőbb Faluért Közhasznú Egyesület

6781 Domaszék, József Attila u. 6.
Tel.: +36 (62) 284 187, 06 (70) 452-3343.
elhetobbfaluert@gmail.com, knezsoka@gmail.com.

Beretzk Péter Természetvédelmi Klub

6758 Rószke, Juhász Gyula u. 1.
Tel.: +36 (62) 273 012, +36 (62) 273 556
kornyezetved@roszkenet.hu, www.termeszetvedo.roszkenet.hu

Zöldü(l)és Környezetvédő Egyesület

6794 Üllés, Felszabadulás u. 53. Tel.: +36 62 582 030
e-mail: zoldulles@gmail.com, heescoagi@freemail.hu
Honlap: <http://zoldulles.uw.hu>

Szöveg: Deák J. Áron, Ladányi Zsuzsanna, Sára Endrené,
Szűcs Anikó

Feladós kiadó: Beretzk Péter Természetvédelmi Klub

Nyomda, Design: Komplex Reklámstúdió Kft.

A kiadvány Beretzk Péter Természetvédelmi Klub, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, K-36-08-00209A számú szerződés, a „Helyi természeti érték számbavétele, védelme, TANÖSVÉNYEK létrehozásával”. című program keretében valósította meg.